

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І.
МЕЧНИКОВА
Кафедра політології**

ЄС ТА ЙОГО ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ

**Методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни
для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 052 «Політологія»**

(електронне видання)

ОДЕСА

2023

**УДК 32:316.334.3ЄС(076)
Є244**

Укладач: Наталя КАДУК – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Рецензенти:

Світлана КОЧ – доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри політології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;

Юлія МАЙСТРЕНКО – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

*Рекомендовано до друку Вченою Радою факультету міжнародних відносин,
політології та соціології Одеського національного університету імені
І.І. Мечникова*

(Протокол № 1 від 30 серпня 2023 року)

У методичних вказівках наведено основні положення для вивчення дисципліни «ЄС та його політичні інститути» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Політологія» спеціальності 052 «Політологія». Основна мета рекомендацій – надати методичну допомогу здобувачам вищої освіти у підготовці та вивченні тем практичних занять та у процесі самостійної роботи.

УДК 32:316.334.3ЄС(076)
Є244

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Плани практичних занять, завдання для самостійної роботи та методичні вказівки до вивчення питань теми	5
Індивідуальні навчально-дослідні завдання.....	27
Питання для підсумкового контролю.....	28
Рекомендована література для вивчення дисципліни.....	30
Форми контролю і методи оцінювання	33

ВСТУП

Провідним напрямком зовнішньої політики нашої держави в умовах сьогодення є курс на європейську інтеграцію, результатом якого повинно стати набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі. ЄС є унікальним наднаціональним утворенням, інституційна система якого, дозволяє ефективно узгоджувати інтереси громадян, інтереси країн-членів та спільні інтереси ЄС, завдяки особливостям вироблення політики та процесу прийняття рішень.

Предметом вивчення дисципліни «ЄС та його політичні інститути» є Європейський Союз як політична система, а також особливості формування та функціонування його інститутів.

Метою викладання навчальної дисципліни «ЄС та його політичні інститути» є формування у здобувачів вищої освіти системних знань, практичних навичок та розвиток умінь щодо аналізу інтеграційних процесів в Європі та особливостей становлення наднаціональної інституційної системи ЄС. Забезпечення фахової підготовки здобувачів вищої освіти з питань європейської інтеграції з метою ефективного реалізації євроінтеграційного курсу України.

Завдання курсу:

- вироблення цілісного теоретичного бачення Європейського Союзу як політичної системи;
- формування у здобувачів вищої освіти системних знань про розбудову та функціонування інституційної системи ЄС;
- ознайомлення з особливостями вироблення політики та процесом прийняття рішень в ЄС;
- формування вмій і навичок аналізу політичного процесу в ЄС.

Кількість лекційних та практичних занять визначається навчальним планом і має максимально враховувати вимоги державного стандарту до професійної підготовки політологів.

За результатами опанування навчальної дисципліни здобувач повинен:

- *знати* сутність, основні елементи та структуру політичної системи ЄС, а також відмінності її функціонування у порівнянні з традиційними політичними системами національних держав;
- мати уявлення про політичний процес в ЄС та шляхи його реалізації;
- *знати* логіку розвитку інтеграційних процесів в Європі та їх інституційно-правового оформлення;
- орієнтуватися в інституційній системі Європейського Союзу;
- розуміти правовий статус, організаційну структуру й функції інститутів і органів ЄС;
- *знати* особливості вироблення політики та процесу прийняття рішень в ЄС;
- *вміти* використовувати здобуті знання про інституційну систему ЄС у вирішенні професійних завдань на практиці;

– *вміти* самостійно аналізувати вплив інституційної системи ЄС на сучасну політику європейської інтеграції та критично оцінювати процеси європейської інтеграції.

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Змістовний модуль 1.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ЯК ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА

Практичне заняття 1.

ТЕМА: Політична система Європейського Союзу

Питання для обговорення:

1. Поняття політичної системи ЄС.
2. Особливості політичної системи ЄС.
3. Інститути ЄС в політичній системі Європейського Союзу.
4. Політична система ЄС: проблема «демократичного дефіциту».

Методичні рекомендації.

Досліджуючи **перше питання**, в першу чергу, слід звернути увагу на зміст поняття «політична система». *Політична система* – це цілісна, впорядкована сукупність взаємопов'язаних структур та процесів, підпорядкованих певним політичним, соціальним, правовим, ідеологічним, культурним нормам, історичним традиціям і засадам політичного режиму, які владно розподіляють певні блага та цінності в суспільстві. Перші теоретики політичної системи вважали, що вона не може існувати без свого основного елемента – держави. Однак, сучасні політологи відкидають таке поєднання держави й політичної системи, оскільки виходять з того, що за різних умов врядування й розроблення політики може здійснюватися без класичного державного апарату. Саме це відбувається в сучасному ЄС, політична система якого є дуже децентралізованою й атомізованою і базується на добровільних зобов'язаннях держав-членів та їх громадян.

Працюючи над **другим питанням** необхідно визначити *особливості* сучасної політичної системи Європейського Союзу. Зокрема, *по-перше*, рівень інституційної стабільності та складності в ЄС є набагато вищим, ніж в будь-яких інших міжнародних організаціях. *По-друге*, оскільки інститути мають широкі повноваження, на них намагаються вплинути численні групи

зацікавлених гравців: від окремих корпорацій і бізнес-асоціацій до профспілок, політичних партій та різноманітних неурядових організацій. Найвпливовішими групами, які мають міцні інституціолізовані позиції в політичній системі ЄС, є уряди держав-членів та політичні партії, що їх формують. *По-третє*, рішення, що ухвалюються в ЄС, є надзвичайно важливими для всіх сфер суспільного життя, а їх дія поширюється на всю територію ЄС. *По-четверте*, політичний процес у межах політичної системи ЄС є невід'ємним аспектом політичного життя в Європі.

Під час розгляду **третього питання** цієї теми необхідно проаналізувати роль і місце інститутів в політичній системі ЄС. Складовими політичної системи ЄС виступають інститути (Європейська Рада, Рада ЄС, Європейський Парламент, Європейська Комісія, Суд ЄС, Європейський суд аудиторів, Європейський центральний банк), консультативні органи (економіко-соціальний комітет та Комітет регіонів), фінансові органи (Європейський інвестиційний банк, Європейський інвестиційний фонд), міжінституційні органи (Управління офіційних публікацій, Європейська зовнішньополітична служба, Європейське управління з набору персоналу, Європейська школа управління), агентства та інші спеціалізовані органи (Європейський Омбудсмен та інспектор із захисту даних). Крім того, слід розглянути Європейський парламент як представницький інститут ЄС. Рада ЄС, Європейський парламент та Європейська Комісія – інституційний трикутник вироблення політико-правових рішень в ЄС.

У **четвертому питанні** слід охарактеризувати проблему «демократичного дефіциту» в політичній системі ЄС. Дослідити роль і місце політичних партій та груп інтересів в ЄС. Розглянути нові підходи Європейської Комісії до розроблення політики ЄС в контексті курсу на розбудову більш демократичного Союзу. Зокрема, активне залучення всіх зацікавлених сторін і всіх урядових рівнів протягом всього циклу політики та поліпшення взаємодії з ними на основі принципу «активної субсидіарності» ознаменувало собою важливі зміни в процесі розроблення політики ЄС, що сприятиме розбудові більш демократичного союзу.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проведіть порівняльний аналіз класичної політичної системи національного рівня та політичної системи ЄС.

2. Лісабонський договір: закладення підвалин усталеної інституційнополітичної архітектури об'єднаної Європи.

3. Політична система ЄС: у пошуках балансу між наднаціональністю та міжурядовістю.

4. Визначте проблемні аспекти політичної системи ЄС та проаналізуйте можливі шляхи їх вирішення.

5. Проблема «демократичного дефіциту» ЄС: роль та місце Європейського Парламенту у її вирішенні.

Практичне заняття 2.

ТЕМА: Політичний процес в Європейському Союзі

Питання для обговорення:

1. Сутність та особливості політичного процесу в ЄС.
2. Характерні риси процесів політики ЄС.
3. Чинники, що обумовлюють політичний процес в Європейському Союзі.

Методичні рекомендації.

Перше питання цієї теми присвячене визначенню сутності та особливостей політичного процесу в ЄС. *Політичний процес* – це форма функціонування політичної системи, яка змінюється у просторі і часі. Політичний процес є відображенням реальної взаємодії суб'єктів політики, яка здійснюється в результаті дії багатьох різнорідних внутрішніх та зовнішніх факторів. Крім того, слід дослідити маятник політики в ЄС (інтеграція – дезінтеграція).

Характерні риси процесів політики ЄС знайшли своє відображення у **другому питанні**. Необхідно детально розглянути сутність таких рис процесів політики ЄС як: компроміси і домовленості; міжінституційне співробітництво; труднощі у здійсненні радикальних змін; тактичне маневрування; змінні швидкості.

Підготовка до **третього питання** передбачає аналіз чинників, що обумовлюють політичний процес в Європейському Союзі. Необхідно розглянути: договори Спільноти; ступінь загальності або специфічності питання політики; баланс політичної відповідальності між європейським та національним рівнями; новизна, важливість, суперечливість і політична чутливість питання, що розглядається; обставини та їх сприйняття тощо.

Завдання для самостійної роботи:

1. Інтеграційні та дезінтеграційні процеси в Європейському Союзі.
2. Роль і місце компромісів і домовленостей в політичному процесі ЄС на сучасному етапі розвитку.
3. Механізми реалізації міжінституційного співробітництва в ЄС.

Практичне заняття 3.

ТЕМА: Шляхи реалізації політичного процесу в ЄС. Європейське врядування.

Питання для обговорення:

1. Традиційний метод Спільноти та регуляторний метод.
2. Розподільчий метод та координація політики.
3. Інтенсивна трансурядова політика.
4. Реалізація політичного процесу в площині європейського врядування.

Методичні рекомендації.

Перше питання цієї теми передбачає розгляд *традиційного методу Спільноти* як варіанта реалізації політичного процесу в ЄС. Тривалий час вважалося, що в Європейських Співтовариствах домінує лише один метод вироблення політики. За модель цього методу була взята Спільна сільськогосподарська політика, яка була пріоритетом на початкових стадіях євроінтеграційних процесів. Дана модель являла собою форму наднаціонального вироблення політики, у якій певні повноваження передавалися з національного на наднаціональний рівень.

Регуляторний метод сформувався з причини розвитку єдиного внутрішнього ринку ЄС, який потребує забезпечення функціонування свободи переміщення товарів, послуг, людей, капіталів.

У **другому питанні** вивчаються розподільчий метод та координація політики як шляхи реалізації політичного процесу в ЄС. Розподільчий метод є механізмом цілеспрямованого перерозподілу ресурсів і робить наголос на політиці на місцях. Координація політики є механізмом переходу від національно орієнтованого до спільного (наднаціонального) процесу вироблення політики. Вона є механізмом досягнення державами-членами кращих результатів у певній сфері за відсутності спільної політики.

У **третьому питанні** необхідно розглянути інтенсивну трансурядову політику як механізм реалізації політичного процесу в ЄС. Трансурядове співробітництво – спосіб дії держав-членів ЄС, для якого характерна підвищена інтенсивність та глибше структурування співробітництва. Воно відображає вищий рівень інтенсивності співробітництва, на якому уряди держав-членів готові разом узяти на себе зобов'язання щодо глибшого залучення до роботи в певній сфері та дотримання відповідної дисципліни та організованості, вважаючи недоцільним або неприйнятним використання для цього існуючої інституційної системи ЄС.

Четверте питання спрямоване на розгляд проблеми реалізації політичного процесу в площині європейського врядування. Врядування зазвичай визначають як спосіб прийняття рішень та/або вироблення політики, до якого залучаються багатогравців та який передбачає багатовекторне, вертикальне і горизонтальне співробітництво для досягнення цілей. Що стосується європейського врядування, то його можна

визначити як унікальний типовий для Європейського Союзу процес прийняття, вироблення та реалізації європейських політик, до якого залучені: наднаціональні органи ЄС, 27 його держав-членів, їхні субнаціональні органи влади, бізнес-громади, громадянське суспільство. Реформа європейського врядування. Принципи ефективного врядування. Формування європейського громадського простору. Шляхи покращення законотворчого процесу. Багаторівневе врядування.

Завдання для самостійної роботи:

1. Європейське врядування як належне врядування (Біла книга, Комісія ЄС, 2001).
2. Європейське врядування як багаторівневе врядування (Біла книга, Комітет регіонів ЄС, 2009).
3. Проблеми та перспективи формування європейського громадського простору.

Змістовний модуль 2.

ІНСТИТУЦІЙНА СИСТЕМА ЄС

Практичне заняття 4.

ТЕМА: Правові засади побудови та функціонування інституційної системи ЄС

Питання для обговорення:

1. Паризький договір (1951 р.) та Римські договори (1957 р.) в контексті становлення інституційної системи ЄС.
2. Розвиток інституційної структури ЄС наприкінці 1950-х – у 1960-х рр.
3. Реформування інституційної системи ЄС у 1970-х – 1980-х рр.
4. Формування інституційної системи новоствореного ЄС у 1990-х рр.
5. Модернізація інституційної системи ЄС у 2000-х рр.
6. Лісабонський договір 2007 р. та його вплив на інституційну систему ЄС.

Методичні рекомендації.

У першому питанні цієї теми слід розглянути *Паризький договір (1951 р.) та Римські договори (1957 р.) в контексті становлення інституційної системи ЄС*. Початок формування інституційної системи ЄС був покладений у квітні 1951 р. Паризьким договором про заснування Європейської спільноти вугілля і сталі (ЄСВС), який набув чинності в липні

1952 р. Договір проголосив формування спільного ринку вугілля, залізної руди, залізного брухту і сталі, заснованого на принципах вільного обміну та вільної конкуренції. Договір запровадив чотирискладову структуру управління, яка стала інституційною моделлю для всього подальшого процесу інтеграції. Вона складалася з наднаціонального Вищого органу, міжурядової Спеціальної Ради міністрів, Парламентської Асамблеї і Суду. Дані органи отримали назву «інститутів». Підписання Римських договорів ознаменувало собою початок етапу економічної інтеграції та становлення інституційної структури Європейських спільнот. Кожна з новостворених спільнот спиралася на власну систему інститутів. Їх створення відбувалося на основі тих самих принципів, що і запровадження інститутів ЄСВС, однак з істотними відмінностями.

Розвитку інституційної структури ЄС наприкінці 1950-х – у 1960-х рр. присвячено **друге питання** теми. Роз'єднання інституцій, як показала практика, було значною перешкодою в діяльності Спільнот, що обумовило інституційну реформу. Для усунення дублювання дій 8 квітня 1965 р. у Брюсселі було підписано так званий Договір про злиття (офіційно Договір про єдину Раду і єдину Комісію Європейських Спільнот, інакше – Брюссельський договір), що набув чинності 1 липня 1967 р. У Договорі йшлося не про злиття трьох спільнот – ЄСВС, ЄЕС та Євратому, а лише про створення єдиної структури інститутів, що забезпечують розвиток європейської інтеграції: єдиної Комісії та єдиної Ради. Основними інститутами стали Комісія Європейських Спільнот, Рада Європейських Спільнот, Європейський Парламент та Суд, який став називатися Судом Європейських Спільнот, оскільки обслуговував всі три спільноти.

Проблематика реформування інституційної системи ЄС у 1970-х – 1980-х рр. повинна бути розкрита при підготовки **третього питання**. Договір про злиття усунув велику кількість перешкод для послідовного і раціонального прийняття рішень у галузях енергетики та промислової політики і символізував подальший крок у напрямі до можливого об'єднання спільнот у формі єдиної Європейської Спільноти. Проте на рубежі 1960-х – 1970-х рр. поступово виникло досить багато проблем. Погана координація діяльності основних інститутів Спільноти фактично зумовила інституційну кризу. Застій в інститутах Співтовариства вимагав реформи окремих органів і заснування нових інститутів. На Паризькому саміті глав держав і урядів 10 грудня 1974 р. за пропозицією нового президента Франції Валері Жіскар д'Естена, було прийняте рішення про заснування *Європейської Ради* – найвищої політичної інстанції Спільноти, компетенція якої охоплювала б усі сфери співробітництва партнерів. Європейська Рада була покликана формулювати політичні пропозиції для Ради міністрів, вирішувати питання у випадках, коли рішення не змогли прийняти відповідні інститути, а також здійснювати координацію і узгодження зовнішньої політики. Під час Паризького саміту (1974 р.) було прийняте і рішення про проведення *прямих, загальних виборів до*

Європейського Парламенту. Центральною подією 1980-х рр. стало підписання в лютому 1986 р. *Єдиного Європейського Акта (ЄСА)*, який набув чинності 1 липня 1987 р. Єдиний Європейський Акт визначив подальші цілі європейської інтеграції, поставивши за мету створення до 1 січня 1993 р. єдиного внутрішнього ринку. ЄСА вніс суттєві зміни в установчі договори щодо інституційної організації Спільноти.

В контексті вивчення **четвертого питання** слід розглянути *формування інституційної системи новоствореного ЄС у 1990-х рр.* Процес інтеграції продовжувався як результат зустрічей на вищому рівні, проведених у Мадриді (червень 1989 р.), Страсбурзі (грудень 1989 р.), Дубліні (червень 1990 р.), на яких у ході тривалих дискусій вирішено рухатися до економічного і монетарного союзу і скликати міжурядову конференцію з питань політичного союзу. Міжурядова конференція розпочалася в грудні 1990 р. у Римі і завершилася узгодженням на саміті в Маастрихті в грудні 1991 р. двох документів: *Договору про Європейський Союз* та *Заключного акта про валютно-фінансовий союз*, що мав силу договору. Вони були підписані 7 лютого 1992 р. у Маастрихті (Нідерланди), що знаменувало собою утворення єдиного політичного, економічного та валютно-фінансового союзу, згідно з Договором, структура ЄС включила Європейські Спільноти і політичний союз, до компетенції якого ввійшли сфери зовнішньої політики і політики безпеки, а також співробітництво у сфері юстиції і внутрішніх справ. Договір розмежував соціально-економічний сектор, де домінувала Спільнота, і політичний сектор із перевагою міжурядових інститутів.

При підготовці до **п'ятого питання** необхідно проаналізувати *модернізацію інституційної системи ЄС у 2000-х рр.* Укладення Ніццького договору 2001 р. відкрило шлях до масштабного розширення на Схід, однак не знімало цілої низки суперечностей, заради яких й проголошувалася необхідність інституційної реформи. З цією метою створювався Конвент з майбутнього Європи, який мав підготувати основний робочий документ щодо інституційної реформи. Поряд з інституційною реформою проголошувалась розробка *Конституції Європейського Союзу*, яка б визначила «нове обличчя» Європи і надала Співтовариству важливих повноважень у питаннях оборони, зовнішньої політики, господарської і соціальної політики, максимально обмеживши застосування національного принципу і яка була підписана у 2004 році.

Шосте питання нашої теми передбачає характеристику *Лісабонського договору 2007 р. та його вплив на інституційну систему ЄС.* Процес ратифікації Конституції ЄС виявився досить складним та непередбачуваним. Її ратифікували 14 країн-членів, проте її не підтримали на референдумі у Франції (травень 2005 р., 54,87 % «проти»), чого вже було достатньо для припинення процесу ратифікації, а потім і в Нідерландах (червень 2005 р., 61,6 % «проти»). На засіданні Європейської Ради у Лісабоні 18 жовтня 2007 р. лідери 27 держав-членів ЄС затвердили

оновлену редакцію установчих договорів Європейського Союзу, яка мала замінити Договір про запровадження Конституції для Європи. *Лісабонський договір* був підписаний у грудні 2007 р. і набув чинності 1 грудня 2009 р.

Лісабонський договір досить успішно вирішив поставлене завдання і зберіг майже усі інноваційні досягнення Конституції ЄС щодо появи постійного голову Європейської Ради терміном на 2,5 роки, нової системи голосування кваліфікованою більшістю в Раді ЄС (треба набрати 55% голосів країн, які представляють 65% населення ЄС), ролі та складу Європарламенту (обмеження – максимум 751 депутат), злиття посади Верховного представника з питань спільної зовнішньої та безпекової політики з посадою єврокомісара з питань зовнішніх зносин тощо.

Завдання для самостійної роботи:

1. Система опор відповідно до Маастрихтського договору про Європейський Союз.
2. Значення Амстердамського договору 1997 р. для розвитку інституційної системи ЄС.
3. Проект Конституції ЄС та Лісабонський договір: порівняльний аналіз.

Практичне заняття 5.

ТЕМА: Загальна характеристика інституційної системи Європейського Союзу

Питання для обговорення:

1. Особливості інституційної системи ЄС.
2. Основні та допоміжні функції інституцій ЄС.
3. Реалізація принципу розподілу влад в інституційній системі ЄС.
4. Загальна характеристика складових інституційної системи ЄС.

Методичні рекомендації.

Перше питання цієї теми стосується особливостей інституційної системи ЄС. Інституційна система Європейського Союзу безперервно еволюціонувала протягом шести десятиліть, постійно зазнаючи змін, зумовлених насамперед напрямами європейської інтеграції. Вона ґрунтується на системі угод, починаючи з Паризького договору про утворення Європейської спільноти вугілля і сталі (1951 р.) та Римського договору про заснування Європейської економічної спільноти (1957 р.) і закінчуючи Угодою про Європейський Союз (Маастрихт, 1992 р.),

Амстердамським договором (1997 р.), Ніщьким договором (2001 р.) та Лісабонським договором (2007 р.).

Друге питання передбачає розгляд функцій інституцій ЄС. Інституційна система Європейського Союзу ґрунтується на певних принципах, які визначають місце, роль і функції інститутів ЄС в реалізації завдань і цілей інтеграції. До цих принципів можна віднести такі: 1. принцип пріоритетності правових приписів і дотримання норм європейського права; 2. принцип цілісності та єдності інституційного механізму Європейського Союзу; 3. принцип поділу влад; 4. принцип встановлення і підтримки балансу владних повноважень та інтересів між різними інститутами; 5. принципи надання повноважень, Союз діє в межах повноважень, наданих йому державами-членами згідно з Договорами заради досягнення визначених в них цілей; 6. принцип пропорційності передбачає, що заходи Союзу за змістом та формою не виходять за межі того, що є необхідним для досягнення цілей Договорів; 7. принцип субсидіарності, відповідно до якого у сферах, що не належать до його виключної компетенції, Союз діє лише якщо та у такому обсязі, в якому держави-члени не можуть належним чином досягти цілей запропонованого заходу на центральному, регіональному або місцевому рівнях, а натомість це краще здійснити на рівні Союзу з огляду на масштаби або результати запропонованих заходів; 8. принцип ефективності, який передбачає, що країни-учасниці прагнуть сприяти ефективному функціонуванню установ таким чином, щоб надати їм можливість у межах єдиної інституційної структури краще виконувати покладені на них завдання. Крім названих існують й інші принципи організації і діяльності інституційної системи ЄС, зокрема, колегіальність в обговоренні й прийнятті рішень, відкритість і прозорість при їх прийнятті тощо.

У **третьому питанні** більш детально повинен бути досліджений *принцип поділу влад*, сутність якого стосовно інституційного механізму ЄС зводиться, з одного боку, до досить умовного поділу владних повноважень між різними інститутами і незалежності інституцій ЄС одна від одної, а з іншого – до встановлення між ними системи стримувань і противаг; Нормативним проявом принципу інституційної рівноваги є закріплені в установчих договорах положення про так званій вертикальний та горизонтальний поділ компетенції в ЄС. Під вертикальним поділом компетенції розуміють розмежування повноважень між державами-членами і Європейськими Спільнотами (ст. 4 ДЄС). Закріплені в установчих договорах повноваження органів ЄС і форми та методи співпраці між ними становлять принцип горизонтального поділу компетенції.

Четверте питання стосується визначення ролі та місця інститутів ЄС та органів і установ в інституційному механізмі ЄС. Консультативні, фінансові та міжінституційні органи ЄС. Агентства та інші органи ЄС.

Завдання для самостійної роботи:

1. Основні та додаткові функції Європейської комісії.
2. Основні та додаткові функції Європейського парламенту.
3. Основні та додаткові функції Ради ЄС.

Практичне заняття 6.

ТЕМА: Основні інститути ЄС

Питання для обговорення:

1. Європейський Парламент: голос народу.
2. Рада Європейського Союзу: голос держав-членів.
3. Європейська Комісія: захист спільних інтересів ЄС
4. Європейська Рада: ключовий політичний інститут ЄС.
5. Суд Європейського Союзу: особливості формування та функціонування.
6. Європейський центральний банк: структура та повноваження.
7. Європейський суд аудиторів: склад та функції.

Практичне завдання:

Проаналізуйте процес формування та функціонування основних інститутів ЄС та заповніть таблицю.

<i>Назва</i>	<i>Порядок формування</i>	<i>Склад</i>	<i>Функції</i>	<i>Зміни відповідно до Лісабонського договору</i>
Європейська Комісія				
Європейський парламент				
Рада ЄС				
Європейська рада				
Суд ЄС				

Методичні рекомендації.

Перше питання передбачає характеристику *Європейського Парламенту*, який є єдиним наднаціональним інститутом ЄС, члени якого один раз на 5 років демократично обираються громадянами Союзу на основі прямого загального виборчого права, що забезпечує йому безпосередню демократичну легітимність. До складу Європейського Парламенту входять представники громадян Союзу. Їх кількість не може перевищувати сімсот п'ятдесяти плюс Голова. Представництво громадян є дегресивно-пропорційним з мінімальним порогом з 6 представників від держави-члена. Жодна держава-член не може отримати більше ніж 96 місць. Депутати Європейського Парламенту працюють не в складі національних фракцій, а в складі загальноєвропейських політичних груп, які об'єднують усі основні політичні партії держав-членів ЄС.

Рада Європейського Союзу є об'єктом вивчення у **другому питанні**. *Рада Європейського Союзу* є головним директивним органом ЄС. Як Європейський Парламент і Європейська Комісія, Рада була створена в 1950-х рр. відповідно до установчих договорів Спільноти. У системі Європейського Союзу Рада ЄС відіграє подвійну роль, з одного боку, вона є інститутом ЄС і виконує колективну функцію Союзу, з іншого – вона є форумом з представництва інтересів всіх держав-членів. Рада спільно з Європейським Парламентом виконує законодавчу та бюджетну функції. Рада є єдиним інститутом, однак з міркувань ефективної організації її роботи її засідання проводяться у форматі так званих конфігурацій, які формуються залежно від питання, яке має розглядатися на порядку денному. В роботі конфігурацій беруть участь міністри урядів держав-членів і комісари Європейської Комісії, які відповідають за відповідні напрями роботи.

Підготовка до **третього питання** цієї теми передбачає знайомство з Європейською Комісією. *Європейська Комісія* є рушійною силою всієї інституційної системи ЄС, оскільки Договорами цьому інституту надані суттєві виконавчі та управлінські повноваження. Члени Комісії обираються на підставі їхньої загальної компетенції та відданості європейській справі з-поміж осіб, чия незалежність є поза сумнівом. Під час виконання своїх обов'язків Комісія є абсолютно незалежною. До її складу входять один комісар від кожної держави-члена. Новий склад Комісії призначається на 5 років у шестимісячний термін після виборів нового Європейського Парламенту.

У контексті підготовки до **четвертого питання**, слід звернути увагу на *Європейську Раду*, яка є офіційним інститутом ЄС, який «надає Союзові необхідні для його розвитку імпульси і визначає його загальні політичні орієнтири та пріоритети» (ст. 15(1) ДЄС). Вона не виконує законодавчих функцій. Засідання Європейської Ради є найвищим рівнем зустрічей глав держав і урядів держав-членів ЄС, тому вони називаються самітами. До

складу Європейської Ради входять її Голова, глави держав або урядів держав-членів та Голова Європейської Комісії (не має права голосу). В роботі Європейської Ради бере участь Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки.

П'яте питання передбачає аналіз *Суду Європейського Союзу*. Він є судовим інститутом Європейського Союзу та Європейської спільноти з атомної енергії (Євратом), який складається з двох судів: Суду та Суду загальної юрисдикції. Суд Європейського Суду забезпечує дотримання законодавства у тлумаченні та застосуванні Договорів. До складу Суду входить один суддя від кожної держави-члена. Судові допомагають генеральні адвокати. Суддів та генеральних адвокатів Суду добирають з осіб, чия незалежність є поза сумнівом, та які володіють кваліфікацією, необхідною для призначення на найвищі судові посади в їхніх країнах, або які є юристами визнаної компетентності. Їх призначають за спільною згодою урядів держав-членів строком на шість років після проведення консультацій із колегією. Кожні три роки відбувається часткова заміна суддів та генеральних адвокатів згідно з умовами, встановленими в Статуті Суду ЄС (почергово замінюються 14 суддів та 5 генеральних адвокатів). Судді та генеральні адвокати, в яких завершується термін перебування на посаді можуть бути призначені повторно.

Європейський центральний банк є предметом вивчення у **шостому питанні** цієї теми. Європейський центральний банк (ЄЦБ) є інститутом ЄС, заснованим у 1998 р. відповідно до Маастрихтського договору. Основною функцією ЄЦБ є управління єдиною європейською валютою, яка знаходиться в готівковому обігу ЄС з 1 січня 2002 р. ЄЦБ відповідальний також за визначення і здійснення економічної та монетарної політики ЄС. Місцезнаходженням ЄЦБ є м. Франкфурт-на-Майні (Німеччина). Ключовими завданнями ЄЦБ є: – встановлення ставок рефінансування для зони євро і контроль грошової маси; – управління валютними резервами зони євро, купівля і продаж валюти для підтримання рівноваги обмінного курсу; – допомога національним органам влади у забезпеченні належного управління фінансовими ринками та інститутами, безперебійного функціонування платіжних систем; – уповноваження центральних банків у країнах зони євро на емісію банкнот євро; – моніторинг тенденцій руху цін та оцінювання ризику, який вони становлять для цінової стабільності.

Сьоме питання присвячене аналізу особливості функціонування *Європейського суду аудиторів (ЄСА)*. Він заснований у 1975 р. з метою контролю за тим, щоб бюджетні кошти ЄС надходили своєчасно і витрачалися відповідно до законодавства, ефективно та саме на ті цілі, на які вони виділялися. Його місія полягає у гарантуванні платникам податків максимальної ефективності використання коштів бюджету ЄС. ЄСА має право здійснювати аудиторську перевірку будь-якої особи або організації, що розпоряджається бюджетними коштами ЄС. Отже, робота ЄСА

допомагає гарантувати ефективність та відкритість функціонування всієї системи Європейського Союзу. Місцезнаходженням Суду є Люксембург.

Завдання для самостійної роботи:

1. Доведіть наднаціональний характер Європейського Парламенту як інституту ЄС.
2. Комітет постійних представників урядів держав-членів (КОРЕПЕР): загальна характеристика.
3. Функції держави, яка очолює Раду ЄС на ротаційній основі.
4. Президент Європейської Комісії: посадові обов'язки та процедура обрання.
5. Еволюція статусу Європейської Ради в політичній системі ЄС.

Практичне заняття 7.

ТЕМА: Консультативні, фінансові та міжінституційні органи ЄС

Питання для обговорення:

1. Консультативні органи ЄС.
2. Фінансові органи ЄС.
3. Міжінституційні органи.

Методичні рекомендації.

В межах вивчення **першого питання** необхідно дослідити особливості формування та функціонування *консультативних органів ЄС*. В Лісабонському договорі (ст. 13(4) ДЄС та ст. 300(1) ДФЄС) зазначено, що Європейському Парламенту, Раді та Комісії допомагають Європейський економіко-соціальний комітет і Комітет регіонів, що діють як консультативні органи. Діяльність Економічного і соціального комітету як консультативно-дорадчого органу. *Європейський економіко-соціальний комітет* (ЄЕСК) був створений в 1957 р. В сучасному Європейському Союзі ЄЕСК є консультативним органом Союзу, який представляє погляди і захищає інтереси організованого громадянського суспільства під час процесу вироблення політики ЄС Європейською Комісією, Радою ЄС та Європейським Парламентом. Місцезнаходженням ЄЕСК є м. Брюссель (Бельгія). Роль *Комітету регіонів* як консультативно-дорадчого органу. Комітет регіонів створений в 1994 р. відповідно до Маастрихтського договору для забезпечення участі регіонів і територіальних громад держав-членів у процесі вироблення політики Союзу, що свідчить про повагу європейців до місцевої ідентичності та прерогатив. Місцезнаходженням КР є м. Брюссель (Бельгія).

Готуючись до **другого питання** слід звернути увагу на значення *фінансових органів ЄС* в його інституційній системі. *Європейський інвестиційний банк (ЄІБ)*, заснований у 1958 р. відповідно до Римського договору, фінансує інвестиційні проекти ЄС (залізничні та автошляхи, аеропорти, екологічні проекти), спрямовані на поглиблення європейської інтеграції, збалансований розвиток та розбудову інноваційної економіки, особливо в менш розвинених регіонах держав-членів, державах-кандидатах та в країнах, що розвиваються. ЄІБ також кредитує інвестиційні проекти малого бізнесу. Місцезнаходженням банку є Люксембург. *Європейський інвестиційний фонд (ЄІФ)* був створений у 1994 р. для надання фінансової допомоги малому і середньому підприємству (МСП). ЄІФ забезпечує венчурним капіталом малі фірми, особливо нові та орієнтовані на новітні технології. ЄІФ також надає гарантії фінансовим інститутам (таким як банки), які кредитують малий бізнес. ЄІФ не є кредитною установою: він не надає позички або субсидії бізнесу, а також не інвестує безпосередньо в жодну фірму. Натомість, Фонд працює за допомогою банків та інших фінансових посередників, використовуючи або власні кошти, або ресурси, довірені йому Європейським інвестиційним банком і ЄС. Місцезнаходженням ЄІФ є Люксембург.

Працюючи над **третім питанням** необхідно детально проаналізувати діяльність *міжінституційних органів ЄС*. *Управління публікацій Європейського Союзу* є міжінституційним органом ЄС, чиім завданням є видання публікацій інститутів і органів ЄС за найкращих умов. Як видавництво, Управління публікацій зобов'язане надавати високоякісні послуги своїм клієнтам – підрозділам інститутів та інших органів ЄС, громадянам ЄС та людям по всьому світі, які цікавляться європейськими справами. Управління публікацій намагається бути на передньому краї інформаційних технологій у видавничій справі. *Європейське управління з набору персоналу (ЄУНП)* було створене 26 липня 2002 р. і розпочало роботу в січні 2003 р. Основна місія ЄУНП полягає в тому, щоб задовольнити потреби установ ЄС в наборі персоналу, шляхом відбору найкращих кандидатів за допомогою проведення загальних та спеціалізованих конкурсних змагань. Виконуючи цю місію ЄУНП діє як довірена особа між установами ЄС та високоефективними професіоналами і здібними випускниками вишів. *Європейська школа управління* створена 10 лютого 2005 р. Головними завданнями Школи є сприяння співробітництву інститутів у сфері професійної підготовки комунітарних службовців, надання високоякісних освітніх послуг, що відповідають навчальним потребам інститутів ЄС та їх персоналу, підтримка процесу поширення спільних цінностей та гармонізація професійних навичок, а також створення синергетичного ефекту у використанні людських та фінансових ресурсів. Група швидкого реагування на загрози комп'ютерній безпеці.

Завдання для самостійної роботи:

1. Дайте визначення принципу субсидіарності.
2. Критерії, яким мають відповідати проекти, які фінансує Європейський інвестиційний банк.
3. Сутність поняття «комунітарна служба».
4. Функції Групи швидкого реагування на загрози комп'ютерній безпеці.

Практичне заняття 8.

ТЕМА: Агентства та інші органи ЄС

Питання для обговорення:

1. Децентралізовані агентства Європейського Союзу.
2. Виконавчі агентства ЄС.
3. Агентства та органи Євратому.
4. Інші спеціалізовані органи ЄС.

Методичні рекомендації.

Підготовка до **першого питання** передбачає знайомство із *децентралізованими агентствами ЄС*. Децентралізовані агентства виконують численні та різноманітні завдання. Кожне агентство є унікальним і виконує індивідуальні функції, визначені під час його утворення. Ці функції можуть бути змінені або модифіковані в майбутньому, однак існує низка загальних цілей, що лежать в основі діяльності агентств як таких: – запровадження певного рівня централізації та дисперсії влади в діяльність ЄС; – підвищення рівня суспільного інтересу до певних напрямів політики ЄС шляхом ідентифікації їх з діяльністю відповідних агентств; – розроблення наукового або технічного ноу-хау в певних чітко окреслених сферах; – підтримка співробітництва між ЄС та урядами держав-членів у важливих сферах публічної політики, шляхом об'єднання їх технічних і експертних можливостей; – об'єднання різних груп інтересів, налагодження між ними діалогу (наприклад, між соціальними партнерами) на європейському та міжнародному рівнях. Децентралізовані агентства не є інститутами ЄС. Вони керуються європейським публічним правом і мають власну правосуб'єктність.

На даний час в ЄС функціонує *34 децентралізованих агентства*: Агентство з питань співробітництва регуляторів у сфері енергетики (ACER), Європейська банківська організація (ЕВА). Європейська поліцейська служба – Європол (EUROPOL). Європейська фундація з поліпшення умов життя та праці (EUROFOUND). Європейська фундація професійної освіти

та навчання (ETF). Європейське агентство з авіаційної безпеки (EASA). Європейське агентство з безпеки мереж та інформації (ENISA). Європейське агентство з безпеки праці та охорони здоров'я на робочому місці (EU-OSHA). Європейське агентство з морської безпеки (EMSA). Європейське агентство з оперативного управління широкомасштабними ІТ системами у сфері свободи, безпеки та правосуддя (EU-LISA). Європейське агентство з питань контролю за рибальством (CFCA). Європейське агентство лікарських препаратів (EMA). Європейське агентство основоположних прав (FRA). Європейське агентство управління оперативною взаємодією на зовнішніх кордонах (FRONTEX). Європейське агентство хімічних речовин (ECHA). Європейське відомство з безпеки харчових продуктів (EFSA). Європейське екологічне агентство (EEA). Європейське залізничне агентство (ERA). Європейське оборонне агентство (EDA). Європейське управління з питань підтримки біженців (EASO). Європейський інститут гендерної рівності (EIGE). Європейський моніторинговий центр контролю за наркотиками та наркозалежністю (EMCDDA). Європейський наглядовий орган глобальної навігаційної супутникової системи (GSA). Європейський орган з цінних паперів та ринків (ESMA). Європейський орган страхування та пенсійного забезпечення (EIOPA). Європейський підрозділ судової співпраці – Євроюст (EUROJUST). Європейський поліцейський коледж (CEPOL). Європейський супутниковий центр (EUSC). Європейський центр профілактики та контролю захворювань (ECDC). Європейський центр розвитку професійного навчання (Cedefop). Інститут досліджень проблем безпеки ЄС (EU-ISS). Орган європейських регуляторів електронних комунікацій (BEREC). Управління гармонізації внутрішнього ринку (європейські торговельні марки та дизайн) (OHIM). Управління Спільноти з рослинного розмаїття (CPVO). Центр перекладів для установ ЄС (CdT).

Друге питання цієї теми присвячене аналізу *виконавчих агентств ЄС*. Виконавчі агентства – організації, створені відповідно до Постанови Ради ЄС №58/2003 від 16 січня 2003 р. з метою виконання ними конкретних завдань, що стосуються управління однією або декількома програмами Союзу. Такі агентства є юридичними особами, які створюються на встановлений період часу, за місцезнаходженням Європейської Комісії (Брюссель або Люксембург). На даний час виконавчими агентствами є: 1. Виконавче агентство з питань освіти, аудіовізуальних засобів та культури (EACEA). 2. *Виконавче агентство Європейської науково-дослідницької Ради* (ERC). 3. *Виконавче агентство з питань малого та середнього підприємництва* (EACI). 4. *Виконавче агентство з питань охорони здоров'я, прав споживачів, сільського господарства та продовольства* (CHAFEA). 5. *Виконавче агентство з питань наукових досліджень* (REA). 6. *Виконавче агентство з питань інновацій та мереж* (INEA).

В контексті **третього питання** вивчаються особливості функціонування Агентств та органів Євратому.

Агентства та органи Євратому створені з метою підтримки цілей, визначених Договором про Європейську спільноту з атомної енергії від 1957 р. (Євратом). Мета Договору про Євратом полягає в координації науково-дослідних програм держав-членів у галузі мирного використання ядерної енергії, сприянні розвитку необхідних знань, створенні спільного ринку ядерного пального, контролю за ядерними виробництвами та розвиткові атомних технологій у межах єдиних стандартів безпеки. На даний час агентствами і органами Євратому є: 1. Агентство із забезпечення Євратому, Люксембург. Європейський інститут інновацій та технологій (ЕІТ). 2. Спільне підприємство зі створення термоядерної електростанції (ITER) та освоєння термоядерної енергії «Термоядерний синтез для енергії» (F4E), м. Барселона, Іспанія.

Працюючи над **четвертим питанням**, слід розглянути *інші спеціалізовані органи ЄС. Європейський Омбудсмен*. Посада Європейського Омбудсмена була створена відповідно до Маастрихтського договору (1992 р.). Омбудсмен діє як посередник між громадянами та органами влади ЄС. Згідно зі ст. 228 ДФЄС він уповноважений приймати від будь-якого громадянина Союзу або будь-якої фізичної або юридичної особи, що проживає або має юридичну адресу на території держави-члена, скарги щодо випадків незадовільного управління в діяльності установ, органів, служб або агентств Союзу, окрім Суду Європейського Союзу, який здійснює свої судові повноваження. *Європейський інспектор із захисту даних*. Посада Європейського інспектора із захисту даних була запроваджена в ЄС в 2001 р. Головним завданням Інспектора є гарантування поваги інститутів та органів ЄС до основоположних прав і свобод громадян, зокрема таємниці приватних даних, під час використання ними особистих даних або розробки нових напрямів політики.

Завдання для самостійної роботи:

1. Створення та діяльність Європейського поліцейського відомства (Європолу).
2. Діяльність Європейського відомства для координації діяльності національних прокуратур (Євроюст).
3. Процедура призначення та функції Європейського Омбудсмена.

Змістовний модуль 3.

ВИРОБЛЕННЯ ПОЛІТИКИ ТА ПРОЦЕС ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В ЄС

Практичне заняття 9.

ТЕМА: Особливості процесу вироблення політики в ЄС

Питання для обговорення:

1. Розподіл повноважень між Європейським Союзом та державами-членами відповідно до первинного законодавства ЄС.
2. Розширення предметів виключної компетенції Європейського союзу, внесені Лісабонськими домовленостями 2007 р.
3. Класифікація компетенцій ЄС.

Методичні рекомендації.

При підготовці до практичного заняття у **першому питанні** здобувач повинен ознайомитися з розподілом повноважень між Європейським Союзом та державами-членами відповідно до первинного законодавства ЄС. Проаналізувати залежність входження сфери регулювання до певної категорії повноважень (виключних, конкуруючих та паралельних) ЄС щодо національних органів влади від суттєвих положень Договору про функціонування Європейського Союзу і від усієї його структури. Нормативним проявом принципу інституційної рівноваги є закріплені в установчих договорах положення про так званій вертикальний та горизонтальний поділ компетенції в ЄС. Під вертикальним поділом компетенції розуміють розмежування повноважень між державами-членами і Європейськими Спільнотами (ст. 4 ДЄС). Закріплені в установчих договорах повноваження органів ЄС і форми та методи співпраці між ними становлять принцип горизонтального поділу компетенції.

При розгляді **другого питання** слід окреслити предмети виключної компетенції Європейського Союзу, внесені Лісабонськими домовленостями 2007 р. Охарактеризувати спільну та допоміжну компетенції ЄС.

Третє питання цієї теми присвячене аналізу класифікації компетенцій ЄС. Виключна компетенція ЄС. Спільна компетенція ЄС та його держав-членів. Доповнююча компетенція ЄС. Спеціальні компетенції ЄС. Принципи субсидіарності та пропорційності в ЄС.

Завдання для самостійної роботи:

1. Предмет виключної компетенції Європейського союзу, відповідно до Лісабонського договору 2007 р.
2. Характерні риси політик ЄС.
3. Спільні політики ЄС.

Практичне заняття 10.

ТЕМА: Середовище вироблення політики в ЄС

Питання для обговорення:

1. Поняття та особливості середовища вироблення політики в ЄС.
2. Суб'єкти процесу вироблення політики в ЄС.
3. Лобіювання інтересів в ЄС.

Методичні рекомендації.

Перше питання передбачає розгляд особливостей середовища вироблення політики в ЄС. *Середовище політики* – це сукупність об'єктивних факторів (географічні характеристики, демографічні зміни, політична культура, економічна система, соціальна структура) та суб'єктів (інші країни, політичні інститути, групи інтересів, неурядові організації, ЗМІ, окремі громадяни), що безпосередньо або опосередковано впливають на процес вироблення політики, обумовлюючи у кінцевому підсумку його результат.

Друге питання охоплює проблему суб'єктів процесу вироблення політики в ЄС. Основними групами неурядових суб'єктів, які намагаються брати участь у європейських процесах або впливати на них є: регіональні та місцеві органи влади країн-членів, приватні та державні кампанії, національні групи інтересів, мозкові центри, єврогрупи.

У третьому питанні слід дослідити проблему лобіювання інтересів в ЄС, доступ до виробників політики, канали та інструменти впливу. Інститут лобізму як елемент політичного процесу притаманний будь-якій державі. Зміст лобістської діяльності полягає у здійсненні впливу на владу, на процеси вироблення й прийняття нею рішень, що визначають засоби й методи реалізації правової політики держави у тій чи іншій сфері суспільного життя. Така практика існує і на рівні ЄС. На розвиток лобізму в ЄС вказує не лише кількісне зростання лобістських структур, але й еволюція форм і методів їх діяльності. Так, якщо спочатку метою діяльності лобістських груп було зниження ризиків, пов'язаних зі змінами законодавства, то з середини 1980-х рр. превалує тактика наступального лобізму, внаслідок чого основним вектором їх діяльності стає лобіювання розробки інститутами ЄС вигідного для великого бізнесу курсу промислової й конкурентної політики.

Завдання для самостійної роботи:

1. Єврогрупи як суб'єкти політики на рівні ЄС.
2. Особливості лобізму на рівні ЄС у порівнянні з національним рівнем.
3. Канали та інструменти впливу в контексті лобістської діяльності в ЄС.

Практичне заняття 11.

ТЕМА: Процес прийняття рішень в ЄС

Питання для обговорення:

1. Інститути ЄС у виробленні політико-правових рішень. Комітологія.
2. Процедурні аспекти прийняття рішень в рамках Спільної зовнішньої політики та політики безпеки.
3. Процедура вступу до ЄС і виходу з нього: загальна характеристика.

Методичні рекомендації.

В контекст підготовки до **першого питання** цієї теми, слід звернути увагу на проблему імплементації спільних політик та виконання бюджету ЄС. Кожен законодавчий акт, що приймається в ЄС, визначає коло повноважень Комісії щодо його втілення у життя та способи їх реалізації. Часто законодавчий акт містить ще й положення про те, що Комісії допомагає певний комітет, відповідно до процедури, відомої під назвою «комітологія». У комітетах Комісія має змогу погодити з національними урядами практичні заходи з упровадження законів. Комітети дають можливість Комісії провести діалог з національними урядами, перш ніж вживати ті чи інші заходи. *Комітологія* – це система спеціально створених комітетів, в роботі яких беруть участь експерти делеговані урядами держав-членів, за допомогою яких узгоджуються правила й норми імплементації законодавства ЄС (департаменти Комісії подають проекти виконавчих актів до відповідного комітету для отримання висновку). Відповідно до процедур, що застосовуються в системі комітології, держави-члени можуть певною мірою впливати на дії Комісії з імплементації законодавства ЄС.

Друге питання цієї теми стосується процедурних аспектів прийняття рішень в рамках Спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Аналізуючи інституційну структуру зовнішньої політики ЄС, слід відзначити, що усі інститути, що беруть участь у розробці СЗППБ, можна поділити на три категорії залежно від здійснюваних повноважень: 1) органи, повноваженнями яких передбачено обговорення й ухвалення політичних рішень; 2) структури, відповідальні за виконання рішень, ухвалених у рамках ЄС, виконання поточних довгострокових завдань і надання консультацій органам, уповноваженим ухвалювати політичні рішення; 3) експертні, консультативні й наглядові органи. Спільна зовнішня політика та політика безпеки підпорядковуються спеціальним правилам і процедурам. Її визначають та імплементують Європейська рада й Рада, які приймають акти одноголосно, якщо інакше не встановлено ДЄС і ДФЄС. Ухвалення законодавчих актів із цих питань виключається. Європейська рада визначає стратегічні інтереси ЄС, фіксує цілі й установлює загальні напрями спільної

зовнішньої політики та політики безпеки, включаючи питання, що мають наслідки у сфері оборони. Рішення Європейської ради щодо стратегічних інтересів і цілей Союзу стосуються спільної зовнішньої політики й політики безпеки та інших сфер зовнішньополітичної діяльності Союзу. Такі рішення можуть стосуватися відносин Союзу з окремою країною чи регіоном або передбачати тематичний підхід. Вони визначають термін дії й засоби, які мають надаватися Союзом і державами-членами. Європейська рада діє одногосно за рекомендацією Ради, ухваленою відповідно до умов, передбачених для кожної сфери.

Під час вивчення положень **третього питання** теми особливу увагу слід звернути на вимоги до членства, системні вимоги європейської інтеграції (ринкова економіка, плюралістична демократія, права людини), вимоги «конвергенції» до учасників європейської інтеграції. Слід зазначити, що вступ нових членів, зумовив динамічний розвиток інституційної структури ЄС. Так, протягом останніх років, інститути ЄС перебувають у стадії реформування з метою збільшити їх ефективність та легітимність. Також, зростання кількості держав-членів Європейського Союзу зумовило необхідність пошуку оптимальних шляхів реформування системи прийняття рішень в рамках інституційної структури ЄС, зокрема у Раді ЄС. Варто звернути увагу, що зі змінами Лісабонського договору, державичлени отримали право вийти із складу ЄС (ст. 50 ДЄС), яким першою скористалася Велика Британія.

Завдання для самостійної роботи:

1. Особливості прийняття рішень в рамках Спільної зовнішньої політики та політики безпеки.
2. Коненгагенські критерії як критерії вступу до ЄС.
3. Вихід Великої Британії з ЄС («Brexit»).

Практичне заняття 12.

ТЕМА: Процедури прийняття рішень в ЄС

Питання для обговорення:

1. Процедура консультацій, процедура співробітництва та процедура надання згоди.
2. Процедура спільного прийняття рішень (звичайна законодавча процедура).
3. Бюджетна процедура в ЄС.

Методичні рекомендації.

Щодо підготовки до **першого питання** цієї теми, то тут слід розібратися з особливостями використання процедури консультацій, процедури співробітництва та процедури надання згоди інституціями ЄС в процесі прийняття рішень. *Процедура консультацій.* Згідно з цією процедурою, Рада, діючи або одноголосно, або кваліфікованою більшістю, може приймати законодавство, запропоноване Європейською комісією після погодження з Європейським парламентом. До прийняття Єдиного Європейського Акту консультативна процедура була найбільш вживаною законодавчою процедурою у Європейській спільноті. Консультація досі використовується для законодавчих цілей у сфері виключень з внутрішнього ринку та законодавства щодо конкуренції. *Процедура співробітництва* – процедура ухвалювання рішень в Європейському Союзі, що збільшила вплив Парламенту на законодавчий процес, надавши йому право другого читання деяких законопроектів. Процедуру співпраці запровадив Єдиний Європейський Акт (1986). Договір про Європейський Союз поширив застосування співпраці на чотирнадцять галузей політики, але Амстердамський договір фактично скасував нововведення на користь оновленої процедури спільного ухвалювання рішень, яка надає Парламентові значно більше законодавчої влади. Нині процедуру співпраці фактично більше не використовують. Вона суттєво вплинула на розвиток Європарламенту на початку 1990-х, а окремі її елементи увійшли до процедури спільного ухвалювання рішень. *Процедура надання згоди* передбачає, що Рада може приймати законодавчі акти за пропозицією Європейської Комісії після отримання погодження від Парламенту. Таким чином, Парламент має законну владу приймати або відхилити будь – які пропозиції. Тим не менш, Парламент співпрацює з комітетом примирення та надає проміжні висновки, в яких він висловлює своє занепокоєння Раді і може притримати своє рішення, доки його міркування не будуть враховані. Це стосується прийняття в члени, методів виходу, загально-правових основ тощо.

Друге питання цієї теми стосується *процедура спільного прийняття рішень*. Звичайна законодавча процедура це основна процедура, яка використовується для створення директив та інших документів. Раніше вона називалася процедурою спільного прийняття рішень, який протиставляється міжурядовому методу, що базується на консультативній процедурі або методі координації. В Договорах Європейського Союзу звичайна законодавча процедура описується таким чином. Комісія вносить законодавчу пропозицію до Парламенту або Ради. У першому читанні Парламент висловлює свою позицію. Якщо Рада погодиться з думкою Парламенту, то такий акт вважатиметься прийнятим. Якщо ні, то Рада має висловити свою власну думку з цього приводу та відправити такий акт назад до Парламенту зі своїми поясненнями. Комісія, також, інформує

Парламент про свою позицію щодо даного питання. У другому читанні, акт вважається прийнятим, якщо Парламент затвердить текст, поданий Радою, або не прийме ніякого рішення. Парламент може відхилити текст, поданий Радою, що призведе до відхилення акту, або вдосконалити його та передати назад до Ради. Комісія висловлює свою думку вдруге. Ті поправки, які Комісія відхилила, Рада може прийняти тільки одногосно, а не більшістю голосів.

Якщо протягом трьох місяців з моменту отримання нового варіанту тексту Парламенту Рада його прийме, то такий акт вважається прийнятим. Якщо ні, то Голова Ради за погодженням Голови Парламенту скликає Комітет Примирення, що складається з Ради та відповідної кількості представників Парламенту (з присутністю наглядча з Комісії). Комітет складає спільний текст на основі двох висловлених позицій. Якщо протягом шести тижнів спільний текст не буде погоджено, тоді акт буде відхилено. Якщо буде прийнято і комітет погодить текст, тоді Рада та Парламент (голосуючи більшістю) мають прийняти даний текст у третьому читанні. Якщо вони цього не зроблять, акт буде відхилено.

Під час вивчення положень **третього питання** теми особливу увагу слід звернути на базові принципи функціонування бюджетної системи Європейського Союзу, проаналізувати основні принципи бюджетної політики ЄС. Вказати основні джерела бюджету Європейського Союзу. Окремої уваги варто приділити бюджету на 2021-2027 рр.

Завдання для самостійної роботи:

1. Основні етапи бюджетного процесу ЄС.
2. Формування прибуткової частини бюджету ЄС.
3. Назвіть єдину одиницю обліку бюджету ЄС.

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

Методичні рекомендації.

Індивідуальне наукове-дослідне завдання є видом позааудиторної самостійної роботи здобувача навчального, навчально-дослідницького чи проектного характеру, яке використовується в процесі вивчення програмного матеріалу навчальної дисципліни і є необхідною умовою формування підсумкової оцінки з дисципліни.

Індивідуальне завдання – форма організації навчання, яка має на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які здобувачі отримують у процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці.

Мета ІНДЗ– самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне

застосування знань здобувача з навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи .

Зміст ІНДЗ. ІНДЗ – це завершена теоретична або практична робота в межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь і навичок, отриманих у процесі лекційних, практичних занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому .

Під час вивчення цієї навчальної дисципліни *кожен здобувач обов'язково повинен виконати одне індивідуальне навчально-дослідницьке завдання на тему: «Шляхи вдосконалення інституційної системи Європейського Союзу».*

Здобувачі готують та презентують свої розвідки щодо шляхів вдосконалення інституційної системи Європейського Союзу на прикладі аналізу повноважень, а також процесу формування та функціонування одного з інститутів або органів ЄС (за вибором здобувачів).

Порядок подання та захист ІНДЗ :

1. Індивідуальні завдання оформлюються у вигляді тез доповідей, рефератів, есе, мультимедійних презентацій тощо.

2. ІНДЗ подається викладачеві не пізніше, ніж за 2 тижні до заліку.

3. Оцінюється ІНДЗ на основі попереднього ознайомлення викладача зі змістом ІНДЗ та його захисту здобувачем вищої освіти на підсумковому занятті з курсу.

4. Оцінка за ІНДЗ є обов'язковою складовою підсумкової оцінки з навчального курсу. Питома вага ІНДЗ у загальній оцінці з дисципліни складає 16%.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Поняття та особливості політичної системи ЄС.
2. Інститути ЄС в політичній системі ЄС.
3. Політичні партії в ЄС.
4. Групи інтересів в ЄС.
5. Сутність та особливості політичного процесу в ЄС.
6. Характерні риси процесів політики ЄС.
7. Шляхи реалізації політичного процесу в ЄС.
8. Реалізація політичного процесу в ЄС в площині врядування.
9. Основні етапи європейської інтеграції.
10. Зміст та рівні економічної інтеграції.
11. Правові засади побудови та функціонування інституційної системи ЄС.
12. Загальні принципи права ЄС.
13. Первинне законодавство ЄС.
14. Вторинне право ЄС.
15. Створення Європейського об'єднання вугілля та сталі.

16. Створення Європейського економічного співтовариства та Євратома.
17. Маастрихтський договір про заснування Європейського Союзу.
18. Конституційна криза в ЄС: причини та наслідки.
19. Причини та наслідки підписання Лісабонського договору 2007 року.
20. Загальна характеристика інституційної системи Європейського Союзу.
21. Основні та допоміжні функції інституцій ЄС.
22. Реалізація принципу розподілу влад в інституційній системі ЄС.
23. Органи та установи в інституційному механізмі ЄС.
24. Європейський парламент: особливості формування та функціонування.
25. Рада міністрів ЄС: особливості формування та функціонування.
26. Європейська рада: склад, функції та повноваження.
27. Європейська Комісія: особливості формування та функціонування.
28. Повноваження Європейської Комісії
29. Загальна характеристика судової системи ЄС.
30. Правовий статус та склад Суду Справедливості ЄС (Court of Justice of the EU).
31. Правовий статус та склад Загального суду (General Court).
32. Європейський центральний банк.
33. Європейський суд аудиторів (Рахункова палата).
34. Комітет регіонів як консультативно-дорадчий орган.
35. Економічний і соціальний комітет як консультативно-дорадчий орган.
36. Фінансові органи ЄС (Європейський інвестиційний банк, Європейський інвестиційний фонд).
37. Міжінституційні органи ЄС.
38. Агентства ЄС.
39. Європейський Омбудсмен.
40. Політичний процес в ЄС.
41. Вироблення політики в ЄС.
42. Розподіл повноважень між Європейським Союзом та державами-членами відповідно до первинного законодавства ЄС.
43. Класифікація повноважень ЄС.
44. Виключна компетенція ЄС.
45. Спільна компетенція ЄС та його держав-членів.
46. Доповнююча компетенція ЄС.
47. Спеціальні компетенції ЄС.
48. Процес прийняття рішень в ЄС.
49. Процедура консультацій.
50. Процедура співробітництва.
51. Процедура надання згоди.
52. Процедура спільного прийняття рішень.
53. Розширення ЄС та їх вплив на інституційну систему ЄС.
54. Лісабонський договір та його вплив на інституційну систему ЄС.

55. Brexit: наслідки та перспективи подальшого розвитку інтеграційних процесів в ЄС.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Основна література:

1. Грубінко А.В. Європейський Союз після Brexit: продовження історії Моногр./ А.В. Грубінко, А.Ю. Мартинов. Терн.: Осадца Ю.В., 2021. 258 с.
2. Довідник з європейської інтеграції / [під ред. О. Б. Чернеги]. - Львів : Магнолія-2006, 2019. - 384 с.
3. Договір «Про заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі» від 18 квітня 1951 р. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_026.
4. Договір про Європейський Союз від 07 лютого 1992 р. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029
5. Європейська інтеграція: навчальний посібник / ред. М.І. Макаренко, Л.І. Хомутенко. - Київ : Центр учбової літератури, 2018. - 344 с.
6. Європейський Союз : вчора, сьогодні, завтра : навч. посібник / укл. Ю. Макар, В. Бурдяк, В. Макар, В. Семенко. – Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. – 400 с.
7. Європейський Союз у ХХІ столітті: функціонування та розвиток: монографія / ред.: В.С. Загорський, О. Я. Красівський; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2016. – 631 с.
8. Європейський Союз: загальна інформація, організаційна структура, правова система : словник-довідник / уклад. Кононенко Ю. С., Лубко І. М. – Черкаси, 2019. – 290 с.
9. Задорожна С.М. Право ЄС : устрій та правопорядок / С.М. Задорожна, Н.В. Кирилюк, А.З. Маник; за заг. ред. С.М. Задорожної. Чернівці, Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2021. 232 с.
10. Кірик А. Реформування інституційної системи Європейського Союзу за Лісабонським договором *Університетські наукові записки*. 2021. № 6 (84). С. 175-186. URL: https://unz.univer.km.ua/article/view/84_175-186/pdf
11. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.
12. Комарова Т. В. Суд Європейського Союзу: розвиток судової системи та практики тлумачення права ЄС: монографія / Т.В. Комарова. – Харків: Право, 2018. – 528 с.

13. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text

14. Право Європейського Союзу: підручник / за ред. Р. А. Петрова. – Вид. 9-те, змінене і допов. - Харків: Право, 2019. – 442 с. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Pravo-ievropeyskoho-soiuzu.pdf>

15. Прокопенко Л. Л. Інституційна система ЄС : навч. посіб. / Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік, Н. М. Рудік. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2021. – 226 с.

16. Суд Європейського Союзу: правовий статус та особливості реалізації правотворчої функції: монографія / Ірина Яворська, Михайло Микієвич; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів : ЛНУ ім Івана Франка, 2017. - 248 с.

Додаткова література:

1. Аграрна політика Європейського Союзу: виклики та перспективи / за ред. проф. Т. О. Зінчук. – Київ: «Центр учбової літератури», 2019. – 494 с.

2. Бояр А.О. Бюджетний процес у Європейському Союзі/ А.О. Бояр. – Луцьк: ФОП Захарчук В.М., 2012. – 524 с.

3. Вахудова М.А. Нерозділена Європа: демократія, важелі впливу та інтеграція після комунізму / М. А. Вахудова. – Пер. з англ. Т. Цимбала. – К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2009. – 379 с.

4. Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. Об'єднана Європа від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу / С.В.Віднянський, А.Ю.Мартинов. – Київ: Вид-во Києво-Могилянська академія, 2011. – 395 с.

5. Гірман А.П. Сучасні політичні системи світу: деякі питання стійкості *Регіональні студії*. 2019. №19 С.70-73. URL: <http://www.regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/19/14.pdf>

6. Гоці С. Урядування в об'єднаній Європі / Пер. з італ. – К.: К.І.С., 2003. – 286 с.

7. Грицяк І.А., Говоруха В.В., Стрельцов В.Ю. Правова та інституційна основи Європейського Союзу: підручник / За заг.ред. М. Бойцуна, І. Грицяка, Я. Мудрого, О. Рудіка, Л. Прокопенка, В. Стрельцова. – Х.: Вид-во ХарІ НАДУ «Магістр», 2009. – 620 с.

8. Десмонд Дайнен. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції : пер. з англ. М. Марченко. Київ: К.І.С., 2006. 696 с.

9. Дзяд О. В., Рудік О. М. Спільні політики Європейського Союзу та їх значення для України: навчальний посібник / За заг.ред. М. Бойцуна, І. Грицяка, Я. Мудрого, Л. Прокопенка, В. Стрельцова. – К.: Міленіум, 2009. – 668 с.

10. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. При Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 7 : Глобалізація та європейська інтеграція / наук.-ред. колегія : І. А. Грицяк (співголова), Ю. П. Сурмін (співголова) та ін. – 764 с.
11. Камінська І.В. Судова система ЄС: гносеологічні засади функціонування та розвитку *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С.47-53.
12. Колупаєв Ю.Б. Проблемні аспекти формування та розвитку бюджету ЄС / Ю.Б. Колупаєв, І.О. Мельничук *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 17. С. 363-367.
13. Комарова Т.В. Організація судової системи Європейського Союзу *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. Т. 25. № 1. С. 79-96.
14. Мельничук І. О. Особливості реалізації бюджетної політики Європейського Союзу в сучасних умовах *Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України* Збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Ірпінь, 20-22 березня 2018 р.). 2018. С. 308-311.
15. Мудрий Я. Словник-довідник термінів з європейської інтеграції / Я. Мудрий. – К. : Міленіум, 2009. – 588 с.
16. Регіональна політика Європейського Союзу: підручник / за ред. Віктора Чужикова. – Київ: КНЕУ, 2016. – 495 с.
17. Рудік О. М. Вироблення політики та ухвалення рішень в ЄС : навч. посіб. / О. М. Рудік. – К. : Міленіум, 2009. – 278 с.
18. Ткач Б.А. Інституціональні засади політичної відповідальності в Європейському Союзі *Регіональні студії*. 2021. №25. С.48-52. URL: <http://www.regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/25/11.pdf>
19. Чентуков І.Ю. Торговельна політика Європейського Союзу в сучасних умовах *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: економіка. 2015. Вип. 10. С. 87-95.
20. Cini M. European Union Politics / M. Cini, N. Perez-Solorzano Borragan. – Oxford : Oxford University Press, 2016. – 471 p.
21. Consolidated version of the Treaty on and the Treaty on the Functioning of the European Union // Official Journal of the European Communities. – 2012. – 412 p.
22. Hix S. The Political System of the European Union / S. Hix. – London : Palgrave Macmillan ; 3rd edition edition, 2011. – 448 p.
23. How the European Union works: Your guide to the EU institutions. – Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2012. – 40 p.
24. Jacobs F. The European Parliament / F. Jacobs , D. Neville , R. Corbett. – London : John Harper Publishing, 2016. – 512 p.

25. McCormick J. Understanding the European Union : A Concise Introduction /J. McCormick. – London : MacMillan Education UK, 2017. – 252 p.
26. Nugent N. The Government and Politics of the European Union (8th Edition) / N. Nugent. – London: Red Globe Press, 2017. – 512 p.
27. Policy-Making in the European Union / ed. By H. Wallace. – Oxford: Oxford University Press, 2010. – 640 p.
28. The European Union: What it is and what it does. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018. – 60 p.

15. Електронні інформаційні ресурси

1. Офіційний сайт Європейського Союзу <https://european-union.europa.eu>
2. Рада Європейського Союзу: <http://ue.eu.int>
3. Європейський Парламент: <http://www.europarl.eu.int>
4. Європейська Комісія: <http://europa.eu.int/comm>
5. Суд Європейського Союзу: <http://www.curia.eu.int>
6. Європейський Суд Аудиторів: <http://www.eca.eu.int>
7. Європейський Центральний Банк: <http://www.ecb.int>
8. Економічний та соціальний комітет: <http://www.esc.eu.int>
9. Комітет регіонів: <http://www.cor.eu.int>
10. Європейський Інвестиційний Банк: <http://www.eib.eu.int>
11. Європейський омбудсмен: <http://www.euro-ombudsman.eu.int>
12. Європейський соціальний фонд: http://europa.eu.int/comm/dgs/employment_social/index.htm
13. Офіс статистики Європейських Співтовариств: <http://europa.eu.int/comm/eurostat>
14. Агентства та установи: http://europa.eu.int/agencies/index_en.htm

ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ (у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Поточний та періодичний контроль знань здобувачів здійснюється на практичних заняттях, консультаціях та частково на лекціях і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувачів з певних розділів (тем) навчальної програми, а також їх готовність до виконання конкретних завдань.

Завдання поточного та періодичного контролю зводяться до того, щоб: виявити обсяг, глибину і якість сприйняття (засвоєння) матеріалу, що вивчається; визначити недоліки у знаннях і намітити шляхи їх усунення; виявити ступінь відповідальності здобувачів і ставлення їх до роботи, встановивши причини, які перешкоджають їх роботі; виявити рівень

опанування навичок самостійної роботи і намітити шляхи і засоби їх розвитку; стимулювати інтерес здобувачів до предмета і їх активність у пізнанні.

Методами контролю є:

- Контроль ведення конспекту лекцій та оцінювання роботи здобувачів під час лекцій;
- Контроль підготовки та оцінювання активності здобувачів під час се практичного заняття;
- Контроль виконання самостійної роботи;
- Контроль виконання ІНДЗ;
- Тестовий поточний контроль.

Підсумковий контроль. Оцінювання результатів вивчення навчальної дисципліни здійснюється за накопичувальною системою оцінювання у формі заліку. Загальну кількість балів (100 бальна система) здобувач отримує шляхом складання балів за окремі види навчальних завдань.

Критерії та методи оцінювання

Методи	Критерії оцінювання	Бали
Робота під час практичних занять, над аналітичними завданнями, індивідуальними або груповими завданнями тощо.	виставляється здобувачу вищої освіти, який при усній або письмовій відповіді на запитання продемонстрував всебічні, систематизовані, глибокі знання програмного матеріалу, вміє грамотно інтерпретувати одержані результати; продемонстрував знання фахової літератури; здатність застосовувати знання на практиці, обґрунтовувати власну думку.	7
Робота індивідуальними навчально-дослідними завдання	виставляється здобувачу вищої освіти коли зміст відповідає темі і розкриває її повною мірою, структура роботи та її оформлення відповідають встановленим вимогам; під час презентації, чітко та стисло викладено основні результати дослідження, використано ілюстративний матеріал, надано повні та обґрунтовані відповіді на питання.	16
Тестування до окремих тем	виставляється здобувачу вищої освіти за одне тестове питання у випадку правильної відповіді. За кожною темою, де передбачено тестування, пропонується 10 тестових питань закритого типу	0,5

Розподіл балів, які отримують здобувачі

Поточний та періодичний контроль												Сума балів	
Змістовий модуль №1				Змістовий модуль №2				Змістовий модуль №3					ІНДЗ
П1	П2	П3	П4	П5	П6	П7	П8	П9	П10	П11	П12	16	100
7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни